מסיקה הגמרא: **אֶלָּא**, תַּרְוַיְיהוּ – רבי נתן ורב אָזְלֵי בָּתַר אוּמְדָנָא – הולכים אחר אומדנא, **וּמַאן דְּאָמַר** שֶׁהֶלְכָה כרבי אלעזר בן עזריה, שאשה גובה את התוספת רק מן הנישואין, **שַׁפִּיר** – מבואר טעמו היטב, שאומדים אנו את דעת הבעל שלא כתב לה תוספת אלא על מנת לכונסה, וקודם נישואיה לא היתה כוונתו להתחייב בתוספת. **וּמַאן דְּאָמַר שֶׁאֵין הֲלָכָה** כרבי אלעזר בן עזריה, טעמו משום דְּהָכָא **נַמִּי אוּמְדַּן דַּעְתָּא הוּא** – אף כאן יש אומדן דעת לומר שגובה תוספת מן האירוסין, שאמדו חכמים את דעת הבעל, שכתיבת תוספת הכתובה **מְשׂוּם אִיקְרוּבֵי דַּעְתָּא הוּא** – כדי שיהיה ביניהם קירוב דעת וישא חן בעיניה, **וְהָא אִיקַּרְבָּא** לֵיהּ **דַּעְתָּא** – ואכן התקרבה דעתם על ידי כן, ומחמת אומדנא זו גובה תוספת מן האירוסין.

הגמרא מבררת את ההלכה בנידון זה: **יָתִיב רַב חֲנִינָא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יַנַּאי** – ישב רב חנינא לפני רבי ינאי, **וְקָאָמַר** רב חנינא, **הֲלָכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה. אָמַר לֵיהּ** רבי ינאי, **פּוֹק קְרֵי קְרָאךְ לְבָרָא** – צא ושנה דבריך מחוץ לבית המדרש, כלומר אין דבריך נכונים, אלא **אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה. אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי מְשׂוּם רַבֵּינוּ** – רב, **הֲלָכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה. אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר** [שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה. וְרַב נַחְמָן דְּיָדֵיהּ] [–עצמו] **אָמַר, אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה. וּנְהַרְדְּעֵי מְשַׁמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן אָמְרֵי, הֲלָכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה.** מוסיפה הגמרא: **וְאַף** על **גַּב** דְּלָטַ [–שקילל] **רַב נַחְמָן וְאָמַר כָּל דַּיָּינָא דְּדָאִין** – כל דיין שדן כְּרַבִּי **אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, יְכִי וְהָכִי תֵּיהֲוֵי** – כך וכך יהיה לו, לשון קללה, **אֲפִילּוּ הָכִי הֲלָכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה.** אומרת הגמרא: נמנו וגמרו בני הישיבה **וְאָמְרוּ, הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה, כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה**, שאין האשה גובה תוספת מן האירוסין.

* * *

התבאר במשנה שלדעת רבי אלעזר בן עזריה אין אשה גובה מן האירוסין את תוספת הכתובה שכתב לה בעלה, כיון שכתב לה כן רק על דעת שיכנסנה. הגמרא מסתפקת מאיזו שעה יש לאשה תוספת כתובה: **בָּעֵי רָבִין**, אשה **שֶׁנִּכְנְסָה לַחוּפָּה וְעַדַיִין לֹא נִבְעֲלָה**, והתאלמנה או התגרשה, **מַהוּ** – מה דינה לשיטת רבי אלעזר בן עזריה, האם יש לה תוספת כתובה או לא. וצדדי הספק הם, האם לרבי אלעזר בן עזריה שלארוסה אין תוספת היינו משום שרק **חִיבַּת חוּפָּה** קוֹנָה לה את התוספת, וממילא מיד כשנכנסה לחופה יש לה תוספת. **אוֹ** שטעמו הוא משום **שְׁחִיבַּת בִּיאָה** קוֹנָה לה את התוספת, וממילא אף שנכנסה לחופה, כל זמן שלא נבעלה אין לה תוספת.

הגמרא פושטת את הספק: **תָּא שְׁמַע, דְּתָנֵי רַב יוֹסֵף** – ששנה רב יוסף בברייתא את טעמו של רבי אלעזר בן עזריה, שאין לה תוספת מן האירוסין, משום **שֶׁלֹּא כָּתַב לָהּ** תוספת זו **אֶלָּא עַל** [–בגלל] **חִיבַּת לֵילָה הָרִאשׁוֹן** של הנישואין. **וְאִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא** – בריייתא זו מובנת אם נאמר **שְׁחִיבַּת חוּפָּה** היא שקוֹנָה לה את התוספת, **הֵיינוּ דְּאָמַר** 'חיבת לֵילָה הָרִאשׁוֹן', והיינו חופה הנעשית בלילה הראשון. **אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ שְׁחִיבַּת בִּיאָה** היא זו שקוֹנָה את התוספת, קשה, מדוע נקטה הברייתא 'לילה הראשון' וכי חיבת **בִּיאָה** רק **בַּלֵּילָה הָרִאשׁוֹן אִיתָא** – ישנה, **וּמִכָּאן וְאֵילָךְ לֵיתָא** – איננה, והרי חיבת ביאה קיימת תמיד. ומוכח מהברייתא שלדעת רבי אלעזר בן עזריה הקנאת התוספת נעשית מחמת חיבת החופה, ולכן אם נכנסה לחופה ולא נבעלה, יש לה תוספת.

הגמרא מנסה לדחות את הראיה: **וְאֶלָּא מַאי** – ואלא לדבריך שכוונת הברייתא בלשון 'חיבת לילה ראשון', לחיבת **חוּפָּה**, גם כן קשה, וכי **חוּפָּה** רק **בַּלֵּילָה אִיתָא** ואילו **בִּיאָה לֵיתָא** – ביום איננה, והרי חופה נעשית גם ביום, ונמצא שאף לפי ביאור זה אין לשון הברייתא מדוקדק, ואם כן יתכן שכוונת הברייתא ל'חיבת ביאה'. הגמרא מבררת מדוע קושיא זו אינה קשה אם נבאר שכוונת הברייתא לחיבת ביאה. תמהה הגמרא: **וּלְטַעְמָיךְ** – ולדבריך, שכוונת הברייתא לחיבת ביאה, גם כן קשה קושייתך, וכי **בִּיאָה**, רק **בַּלֵּילָה אִיתָא, וּבִימָמָא לֵיתָא, וְהָא** – הרי **אָמַר רָבָא**, אף שאסור לאדם לשמש מיטתו ביום, **אִם הָיָה בְּבֵית אָפֵל** – חשוך, **מוּתָּר.** מתרצת הגמרא: **הָא לֹא קַשְׁיָא**, אף שיש אפשרות לשמש ביום, מכל מקום **אוֹרַח אַרְעָא קָא מַשְׁמַע לָן** – השמיעה לנו הברייתא מנהג דרך ארץ, **דְּבַלֵּילָה** נעשית בדרך כלל **בַּלֵּילָה**, ולכן אם נבאר שהכוונה לחיבת ביאה מובן מדוע נקטה הברייתא לשון 'חיבת לילה ראשון', **אֶלָּא** אם נבאר שכוונת הברייתא היא **לְחוּפָּה, קַשְׁיָא**, שהרי אין שום שייכות בין החופה ללילה דווקא.

הגמרא חוזרת ומעמידה את הראיה מהברייתא שחיבת חופה היא שקונה. מבארת הגמרא: באמת כוונת הברייתא לחיבת חופה, וכמו שדייקנו מכך שנקטה דווקא את הלילה 'הראשון', ולגבי **חוּפָּה נַמִּי לֹא קַשְׁיָא** מדוע נקטה הברייתא 'לילה', **כֵּיוָן דְּסָתָם חוּפָּה לְבִיאָה קָיְימָא** – סתם חופה נעשית על דעת כן שתיעשה אחריה ביאה, **אוֹרַח אַרְעָא קָא מַשְׁמַע לָן** – השמיעה לנו הברייתא מנהג דרך ארץ, **דְּבַלֵּילָה** – שהדרך לעשות בלילה את הביאה שהיא לאחר החופה. ומוכח מהברייתא שחיבת החופה היא שקונה את התוספת, ולכן אם נכנסה לחופה ולא נבעלה, יש לה תוספת.

* * *

ספק נוסף בדעת רבי אלעזר בן עזריה: **בָּעֵי רַב אַשִׁי**, אשה **שֶׁנִּכְנְסָה לַחוּפָּה**, וְאחר כך **פֵּירְסָה נִידָּה**, שאינה ראויה לביאה, ומת בעלה, **מַהוּ**, האם יש לה תוספת. מפרשת הגמרא את הספק: **אִם תִּימְצֵי לוֹמַר** – אם תכריע בספק הקודם ותסבור שלדעת רבי אלעזר בן עזריה **חִיבַּת חוּפָּה** קוֹנָה אף בלא ביאה, האם זהו דווקא **בְּחוּפָּה דְּחָזְיָא** [–הראויה] **לְבִיאָה, אֲבָל חוּפָּה דְּלָא חָזְיָא לְבִיאָה**, כגון שפירסה נדה מיד לאחר מכן, **לֹא** – אינה קונה את התוספת, לפי שעיקר חיבתו בחופה היא על הביאה שאחריה. **אוֹ דִלְמָא, לֹא שָׁנָא** – אין הדין שונה, ואף בחופה שאינה ראויה לביאה אמר רבי אלעזר בן עזריה שקונה. אומרת הגמרא: **תֵּיקוּ** – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

* * *

שנינו במשנה: **'רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם רָצָה כּוֹתֵב לִכְתוּלָה וְכוּ'** שטר של מאתים, והיא כותבת התקבלתי ממך מנה'. מקשה הגמרא: **וְכִי מָבַר רַבִּי יְהוּדָה דְּכוֹתְבִין שׁוֹבָר**, כפי ששנה במשנתינו, שהאשה כותבת לבעלה שובר על מנה, **וְהָתְנַן** במשנה (ב"ב קע:), **מִי שֶׁפָּרַע** למלוה שלו **מְקָצָת חוֹבוֹ** שבשטר, והמלוה אינו רוצה להחזיר לו את השטר, שהרי עדיין לא נפרע כולו, ואילו המלוה אינו רוצה שישאר השטר ביד המלוה, שמא יתבע את כל הסכום הכתוב בו, אף שכבר נפרע חלקו, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, יַחֲלִיף** – יכתוב המלוה שטר חדש למלוה, על הסכום שנשאר חייב לו, ויקרעו את השטר הראשון. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, יִכְתּוֹב** המלוה **לוֹ שׁוֹבָר** כמה פרע לו, ויתנו ללוה וישמור הלוה את שוברו. ועל כל פנים מבואר במשנה זו שרבי יהודה סובר שאין כותבין שובר, והיינו כטעם המבואר שם, שלא יצטרך הלוה לשמור את שוברו מן העכברים, ואיך אמר רבי יהודה במשנתינו שבעל הרוצה לפחות מכתובת אשתו כותבת לו שובר 'התקבלתי', ולא חשש שהבעל יצטרך לשמור את שוברו מהעכברים.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה**, מה שאמר רבי יהודה במשנתינו שכותבת האשה שובר על כתובתה, היינו **כְּשֶׁשּׁוֹבַרְתָּהּ מְתוֹכָהּ** – בתוך שטר הכתובה עצמו יכתוב שהיא אמרה בפנינו שקיבלה חלק מכתובתה, ובאופן כזה אין כל חשש, שהרי ממה נפשך, אם תוציא את הכתובה לגבות בה, הרי נראה שכתוב בה שנפרעה חציה. ואם לא תוציא את הכתובה, לא תוכל לגבות כלל.

תירוץ נוסף: **אַבַּיֵי אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא** שמה שאמר רבי יהודה במשנתינו שכותבת לו שובר הוא **בְּשֶׁאֵין שׁוֹבַרְתָּהּ מְתוֹכָהּ**, ומכל מקום אין קושיא על מה שאמר רבי יהודה במשנתינו שכותבת האשה שובר, והטעם לכך, **דִּבְשְׁלָמָא הָתָם**, בפורע מקצת חובו, **וַאֲי פָּרְעֵיהּ** הלוה מקצת חובו למלוה, ומשום כך, אם יכתוב רק **בַּלֵּילָה אִיתָא, וּבִימָמָא לֵיתָא, וְהָא** – הרי **אָמַר רָבָא**, אף שאסור לאדם לשמש מיטתו ביום, **אִם הָיָה בְּבֵית אָפֵל** – חשוך, **מוּתָּר.** מתרצת הגמרא: **הָא לֹא קַשְׁיָא**, אף שיש אפשרות לשמש ביום, מכל מקום **אוֹרַח אַרְעָא קָא מַשְׁמַע לָן** – השמיעה לנו הברייתא מנהג דרך ארץ, **דְּבַלֵּילָה** נעשית בדרך כלל **בַּלֵּילָה**, ולכן אם נבאר שהכוונה לחיבת ביאה מובן מדוע נקטה הברייתא לשון 'חיבת לילה ראשון', **אֶלָּא** אם נבאר שכוונת הברייתא היא **לְחוּפָּה, קַשְׁיָא**, שהרי אין שום שייכות בין החופה ללילה דווקא.

הגמרא חוזרת ומעמידה את הראיה מהברייתא שחיבת חופה היא שקונה. מבארת הגמרא: באמת כוונת הברייתא לחיבת חופה, וכמו שדייקנו מכך שנקטה דווקא את הלילה 'הראשון', ולגבי **חוּפָּה נַמִּי לֹא קַשְׁיָא** מדוע נקטה הברייתא 'לילה', **כֵּיוָן דְּסָתָם חוּפָּה לְבִיאָה קָיְימָא** – סתם חופה נעשית על דעת כן שתיעשה אחריה ביאה, **אוֹרַח אַרְעָא קָא מַשְׁמַע לָן** – השמיעה לנו הברייתא מנהג דרך ארץ, **דְּבַלֵּילָה** – שהדרך לעשות בלילה את הביאה שהיא לאחר החופה. ומוכח מהברייתא שחיבת החופה היא שקונה את התוספת, ולכן אם נכנסה לחופה ולא נבעלה, יש לה תוספת.

* * *

ספק נוסף בדעת רבי אלעזר בן עזריה: **בָּעֵי רַב אַשִׁי**, אשה **שֶׁנִּכְנְסָה לַחוּפָּה**, וְאחר כך **פֵּירְסָה נִידָּה**, שאינה ראויה לביאה, ומת בעלה, **מַהוּ**, האם יש לה תוספת. מפרשת הגמרא את הספק: **אִם תִּימְצֵי לוֹמַר** – אם תכריע בספק הקודם ותסבור שלדעת רבי אלעזר בן עזריה **חִיבַּת חוּפָּה** קוֹנָה אף בלא ביאה, האם זהו דווקא **בְּחוּפָּה דְּחָזְיָא** [–הראויה] **לְבִיאָה, אֲבָל חוּפָּה דְּלָא חָזְיָא לְבִיאָה**, כגון שפירסה נדה מיד לאחר מכן, **לֹא** – אינה קונה את התוספת, לפי שעיקר חיבתו בחופה היא על הביאה שאחריה. **אוֹ דִלְמָא, לֹא שָׁנָא** – אין הדין שונה, ואף בחופה שאינה ראויה לביאה אמר רבי אלעזר בן עזריה שקונה. אומרת הגמרא: **תֵּיקוּ** – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

* * *

שנינו במשנה: **'רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם רָצָה כּוֹתֵב לִכְתוּלָה וְכוּ'** שטר של מאתים, והיא כותבת התקבלתי ממך מנה'. מקשה הגמרא: **וְכִי מָבַר רַבִּי יְהוּדָה דְּכוֹתְבִין שׁוֹבָר**, כפי ששנה במשנתינו, שהאשה כותבת לבעלה שובר על מנה, **וְהָתְנַן** במשנה (ב"ב קע:), **מִי שֶׁפָּרַע** למלוה שלו **מְקָצָת חוֹבוֹ** שבשטר, והמלוה אינו רוצה להחזיר לו את השטר, שהרי עדיין לא נפרע כולו, ואילו המלוה אינו רוצה שישאר השטר ביד המלוה, שמא יתבע את כל הסכום הכתוב בו, אף שכבר נפרע חלקו, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, יַחֲלִיף** – יכתוב המלוה שטר חדש למלוה, על הסכום שנשאר חייב לו, ויקרעו את השטר הראשון. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, יִכְתּוֹב לוֹ** המלוה **שׁוֹבָר** כמה פרע לו, ויתנו ללוה וישמור הלוה את שוברו. ועל כל פנים מבואר במשנה זו שרבי יהודה סובר שאין כותבין שובר, והיינו כטעם המבואר שם, שלא יצטרך הלוה לשמור את שוברו מן העכברים, ואיך אמר רבי יהודה במשנתינו שבעל הרוצה לפחות מכתובת אשתו כותבת לו שובר 'התקבלתי', ולא חשש שהבעל יצטרך לשמור את שוברו מהעכברים.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה**, מה שאמר רבי יהודה במשנתינו שכותבת האשה שובר על כתובתה, היינו **כְּשֶׁשּׁוֹבַרְתָּהּ מְתוֹכָהּ** – בתוך שטר הכתובה עצמו יכתוב שהיא אמרה בפנינו שקיבלה חלק מכתובתה, ובאופן כזה אין כל חשש, שהרי ממה נפשך, אם תוציא את הכתובה לגבות בה, הרי נראה שכתוב בה שנפרעה חציה. ואם לא תוציא את הכתובה, לא תוכל לגבות כלל.

תירוץ נוסף: **אַבַּיֵי אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא** שמה שאמר רבי יהודה במשנתינו שכותבת לו שובר הוא **בְּשֶׁאֵין שׁוֹבַרְתָּהּ מְתוֹכָהּ**, ומכל מקום אין קושיא על מה שאמר רבי יהודה במשנתינו שכותבת האשה שובר, והטעם לכך, **דִּבְשְׁלָמָא הָתָם**, בפורע מקצת חובו, **וַאֲי פָּרְעֵיהּ** הלוה מקצת חובו למלוה, ומשום כך, אם יכתוב

המשך בעמוד רכו

המלוה שובר ללוה ויהיה מוטל על הלוה לשומרו, חושש רבי יהודה דִּלְמָא מֵירָכֵם תְּבַרְתָּא – שמא יאבד הלוה את השובר, וְמַפֵּיק לֵיהּ לִשְׁטָרָא – ויוציא המלוה את שטר החוב, וְהָדַר גָּבֵי זִימְנָא אָחֳרִינָא – ויחזור ויגבה את כל חובו פעם נוספת שלא כדין. אבל הָכָא, בכותבת לו 'התקבלתי', וַדַּאי יָהֵב לָהּ – וכי נתן לה בעלה את אותו מקצת, הרי מֵילְתָא בְּעָלְמָא הִיא דְּאָמְרָה לֵיהּ – דיבור של מחילה בלבד יש כאן, שמחלה האשה על מחצית כתובתה, אִי נָמְרֵיהּ נָמְרֵיהּ – אם ישמור שוברו, ישמור ויפטר ממחצית הכתובה, וְאִי לָא נָמְרֵיהּ – ואם לא ישמור שוברו, אֵיהוּ הוּא דְּאַפְסִיד אַנַּפְשֵׁיהּ – הוא הפסיד לעצמו את מחילתה, וישלם לה כעיקר הדין דמי כתובה שלימה, ולא מוטל עלינו לתקן תקנות בעבורו. ולפיכך אף רבי יהודה התיר לכתוב שובר במחילת כתובה.

הגמרא מפרשת מדוע האמוראים לא תירצו האחד כתירוץ חבירו. שואלת הגמרא: בְּשְׁלָמָא אַבַּיֵי לָא אָמַר כְּרַבִּי יִרְמְיָה, שמדובר בכותבת לו שובר בתוך כתובתה, משום שבמשנתינו לֹא קָתָנֵי 'שׁוֹבַרְתָּהּ מְתוֹכָהּ' אלא 'היא כותבת התקבלתי', ומשמע שמדובר גם באופן שהשובר נכתב בשטר אחר. אֶלָּא רַבִּי יִרְמְיָה, מַאי טַעְמָא לָא אָמַר כְּאַבַּיֵי, שכיון שלא היה כאן פרעון אמיתי לא איכפת לנו שאם לא ישמור את שוברו יפסיד.

משיבה הגמרא: רבי ירמיה סובר שאף על פי כן אין להתיר כתיבת שובר, גְּזֵירָה בְּשׁוֹבֵר דְּהָכָא – של משנתינו, שהוא מחילה, אֲטוּ שׁוֹבֵר דְּעָלְמָא – משום סתם שובר שכותב מלוה ללוה, שאם נתיר לכתוב שובר במחילה, יטעו הרואים ויאמרו שכותבים אף בהלואה ופרעון.

* * *

הגמרא עוברת לדון בעיקר דברי רבי יהודה במשנתינו, שיכול הבעל לכתוב לבתולה שטר של מאתים, והיא כותבת התקבלתי ממך מנה וכו'. מדייקת הגמרא: מַתְנִיתָא – הטעם שמועילה מחילתה, הוא כיון דְּכָתְבָה לֵיהּ 'התקבלתי', שזהו כפרעון ממש, אֲבָל אם מחלה האשה על מקצת כתובתה בְּעֵל פֶּה, לֹא – אין מחילתה מועילה, כיון שבאופן כזה ניכר שלא היה כאן פרעון אמיתי, אלא עשו הערמה כדי שיוכל לכונסה ללא כתובה שלימה, והרי הוא כמתנה על מה שכתוב בתורה, שתנאו בטל, וחייב לתת לה את כל כתובתה. מקשה הגמרא: אַמַּאי – מדוע אין תנאו מועיל, והרי חיוב הכתובה דָּבָר שֶׁבְּמִנְיָן הוּא, וְשָׁמְעִינַן לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר, שאף שאין אדם יכול להתנות על מה שכתוב בתורה, אם התנה על דָּבָר שֶׁבְּמִנְיָן, תְּנָאוֹ קַיָּים. דְּתַנְיָא בברייתא, הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה בשעת הקידושין הֲרֵי אַתְּ מְקוּדֶּשֶׁת לִי עַל מָנָת שֶׁאֵין לִיךְ עָלַי – שלא אתחייב לך, שְׁאֵר – מזונות, כְּסוּת – בגדים, וְעוֹנָה של תשמיש, הֲרֵי זוֹ מְקוּדֶּשֶׁת, וּתְנָאוֹ בָּטֵל, לפי שחיוב הבעל בשלשה דברים אלו הוא מן התורה, ואין אדם יכול להתנות להיפטר מדבר שחייבתו התורה, אלא התנאי בטל והמעשה קיים, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, רק לגבי חיוב עונה תנאו בטל, משום שהוא צער הגוף ואינו ניתן למחילה, אבל בְּדָבָר שֶׁבְּמִנְיָן, והיינו בשאר וכסות שהם ענייני ממון, תְּנָאוֹ קַיָּים, שכיון שהסכימה להתקדש לו בתנאי זה, מחלה לו עליהם, ובדבר שבממון מועילה מחילה. ואם כן קשה, מדוע במשנתינו סובר רבי יהודה שלא מועילה אמירת 'התקבלתי' על ידי האשה כדי לפחות מכתובתה. מתרצת הגמרא: אמנם בכל מקום סובר רבי יהודה שמועיל תנאי לבטל חיוב ממון, כאן הדבר שונה, כיון דְּקָסָבַר רַבִּי יְהוּדָה שחיוב כְּתוּבָּה הוא מִדְּרַבָּנָן, וַחֲכָמִים עָשׂוּ חִיּוּךְ לְתקנה שהיא מִדִּבְרֵיהֶם, יוֹתֵר מֵחיוב שֶׁל תּוֹרָה, ואמרו שאין מועיל תנאי לפוטרו מחיוב כתובתה.

מקשה הגמרא: כיצד אתה אומר שחכמים החמירו בדבריהם יותר מדברי תורה, וְהָרֵי פֵּירוֹת – לגבי הדין שהבעל אוכל את פירות נכסי מלוג של אשתו, ודין זה הוא תקנה דְּרַבָּנָן, וְאף על פי כן סובר רבי יהודה דְּלֹא עֲבְדוּ לְהוּ רַבָּנָן חִיּוּךְ יותר מדיני התורה, לומר שאין מחילתו מועילה, דְּתַנַּן במשנה (לקמן פג.), אדם הכותב לאשתו 'דין ודברים אין לי בנכסיך ובפירותיהן', שמחל על תקנה זו של אכילת פירות מנכסי אשתו, לדברי חכמים תנאו קיים, ואינו אוכל פירות בחייה, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לְעוֹלָם – גם אם כתב לה 'דין ודברים אין לי בנכסיך ובפירותיהן', עדיין הוּא אוֹכֵל פֵּירֵי פֵּירוֹת, כלומר, אם לקחה האשה את פירות הקרקע, וקנתה בהם קרקע נוספת, הרי הוא אוכל את הפירות של הקרקע השניה, שהם 'פירי פירות' של הקרקע הראשונה, שממנה הסתלק הבעל, ואינו מסולק לגמרי מאכילת פירות נכסיה עַד שֶׁיְּכַתְּבוּ לָהּ 'דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי בִּנְכָסָיִךְ, וּבְפֵירוֹתֵיהֶן, וּבְפֵירוֹת פֵּירוֹתֵיהֶן עַד עוֹלָם', שבזה הוא מסלק את עצמו לגמרי מזכויותיו בנכסיה

וְקַיְימָא לָן (להלן פג.) דְּמַאי לשון 'כּוֹתֵב' לאשתו' האמורה במשנה אין זה בדווקא, אלא אף ב'אוֹמֵר' לאשתו' הדין כן, שאם אמר לה שאין לו דין ודברים בנכסיה, חל תנאו ואין לו פירות. ומבואר שאף שתקנה זו של פירות מדרבנן היא, סובר רבי יהודה שמועיל דיבורו להסתלק ממנה, ולא חיזקו חכמים את דבריהם לומר שאין תנאו מועיל בדבר שבממון, אלא השאירו את הדבר בעיקר הדין, שתנאי שבממון מועיל. מתרצת הגמרא: אָמַר אַבַּיֵי, יש סברא לחלק בין תקנת חכמים של כתובה, שחיזקוה ואמרו שאין מחילה מועילה בה, לבין תקנת חכמים שבעל אוכל פירות מנכסי אשתו, שלא חיזקוה, והטעם לכך, משום שלְכַל יֵשׁ כְּתוּבָּה – לכל אשה יש תקנת כתובה, שחייבו חכמים כל אדם הנושא אשה לכתוב לה כתובה, וְלֹא לְכַל יֵשׁ פֵּירוֹת – לא לכל בעל יש תקנת אכילת פירות, שהרי רק אם יש לאשה נכסים הבעל אוכל את פירותיהם, ולפיכך, בְּמֵילְתָא דְּשִׁכִיחָא – בדבר מצוי, והיינו בתקנת כתובה, עָבְדוּ בָּהּ רַבָּנָן חִיזּוּק יותר משל תורה, ואמרו שאינה יכולה למחול על כתובתה, אלא אם כן כתבה שובר שנפרעה חציה, אבל בִּמְילְתָא דְּלֹא שְׁכִיחָא, והיינו בתקנת פירות, לֹא עָבְדוּ בָּהּ רַבָּנָן חִיזּוּק, ודינו כשל תורה שבדבר שבממון תנאו קיים, ויכול הבעל להסתלק מזכות אכילת הפירות על ידי אמירה בלבד.

ממשיכה הגמרא ומקשה: חֲרֵי חַמָּרִים – המשנה השנויה בדין 'חמרים', המוליכים תבואה על חמוריהם ממקום שהם נמכרים בזול לעיירות גדולות, וכמו שיובא להלן, דִּשְׁכִיחֵי – שדבר מצוי הוא, וּבכל זאת לֹא עָבְדוּ לָהּ רַבָּנָן חִיזּוּק, דְּתָנַן במשנה (דמאי פ"ד מ"ד), חַמָּרִין המוליכים תבואה, שֶׁנִּכְנְסוּ לָעִיר, ולכל אחד יש תבואה העומדת למכירה, ועמי הארץ הם שאינם נאמנים על תבואתם לומר שמעושרת היא, אלא חייבו חכמים את הקונה מהם לעשר את התבואה, אלא אם כן אדם אחר מעיד עליה שהיא מעושרת, וְאָמַר אֶחָד מֵהֶן, שֶׁלִּי חָדָשׁ – תבואתי חדשה היא, ואינה משובחת כל כך, שלא יבשה עדיין כל צרכה, וְאילו שֶׁל חֲבֵרַי יָשָׁן – תבואתו ישנה ומשובחת, ומוסיף ואומר, שֶׁלִּי אֵינוֹ מְתוּקָן – תבואתי אינה מעושרת, וְאילו שֶׁל חֲבֵרַי מְתוּקָן, אֵין נֶאֱמָנִים בכך, ואף שלכאורה הוא מעיד על תבואת חבירו ואין לו נגיעה בדבר, ואדרבה, נראה שהוא אומר אמת שהרי הוא משבח את תבואת חבירו גם בדברים אחרים, שאומר שתבואתו ישנה וטובה יותר, מכל מקום לא האמינוהו, כיון שאנו חוששים שמא הם הסכימו ביניהם שבמקום אחד יעיד כן האחד על חבירו, ובמקום אחר יגמול לו השני ויאמר כן על תבואתו של הראשון, וכך ימכרו את כל תבואתם. רַבִּי יְהוּדָה חולק וְאוֹמֵר, נֶאֱמָנִים. ומוכח שאף בדבר המצוי, כגון במכירת תבואה על ידי חמרים, סובר רבי יהודה שלא חיזקו חכמים את תקנתם לחשוש שהם משקרים כדי לסייע זה לזה, ולחייב את התבואה במעשר, אלא האמינו לדברי האחד המעיד על תבואת חבירו. מתרצת הגמרא: אָמַר אַבַּיֵי, וַדַּאי דִּדְבָרֵיהֶם – תקנת חכמים שתיקנוה משום סיבה ודאית, כגון תקנת כתובה, עָבְדוּ בה רַבָּנָן חִיזּוּק לתקנתם, ולכן אין תנאו מועיל. אבל סָפֵק דִּדְבָרֵיהֶם – תקנת חכמים שתיקנוה משום ספק, כגון בדמאי, שאין זה ודאי שהתבואה אינה מעושרת, אלא מחמת שיש מיעוט עמי הארץ שאינם מעשרים חייבו את כל הקונים תבואה מעם הארץ לעשר, ובזה סובר רבי יהודה דִּלֹא עָבְדוּ רַבָּנָן חִיזּוּק לתקנתם, ולכן האמינו לחמר המעיד על תבואת חבירו.

תירוץ נוסף: רָבָא אָמַר, אף אם נאמר שבסתם תקנות חכמים שהם משום ספק עשו חיזוק לדבריהם, מכל מקום בְּדְמַאי חֲמִילוּ יותר, משום שרוב עמי הארץ מעשרין, ונחשב הדבר שאפילו ספק אין בו, ולכן הקילו להאמין לחמר המעיד על תבואת חבירו.

* * *

שנינו במשנה: רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר כָּל הַפּוֹחֵת וְכוּ' לבתולה ממאתים ולאלמנה ממנה, הרי זו בעילת זנות. מקשה הגמרא: מכך שאמר רבי מאיר 'כָּל הַפּוֹחֵת' לבתולה ממאתים ולאלמנה ממנה הרי זו בעילת זנות, ולא אמר שכל בתולה ש'אין לה' מאתים ואלמנה ש'אין לה' מנה הרי זו בעילת זנות, משמע שאין כוונתו רק לאופן שבאמת אין לה כתובה כדינה, אלא בא רבי מאיר לחדש דְּאֲפִילּוּ בָּתְנָאֵי – גם אם התנה שלא תהיה לה כתובה, ולפי האמת התבטל תנאו ויש לה כתובה מאתים, גם בזה בעילתו בעילת זנות, אַלְמָא – ומוכח מכאן דְּקָסָבַר רבי מאיר שבאופן כזה שהתנה עמה לפחות מכתובתה, תְּנָאוֹ בָּטֵל, וְאִית לֵהּ – ויש לה את כל דמי כתובתה הראויה לה, ומכל מקום כֵּיוָן דְּאָמַר לָהּ כשנשאה לֵית לֵיהּ אֶלָּא מָנֶה – שלא יהיה לה אלא מנה, לֹא סָמְכָא דַּעְתַּהּ – לא היה בדעתה שתקבל כתובתה כתקנת חכמים, וּלפיכך סובר רבי מאיר דְּהָוְיָא לָהּ בְּעִילָתוֹ בְּעִילַת זְנוּת. וְקשה, הָא שַׁמְעִינַן לֵיהּ לְרַבִּי מֵאִיר בברייתא לעיל (ע"א) דְּאָמַר, כָּל הַמַּתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה תְּנָאוֹ בָּטֵל, ומשמע שרק על דין תורה אי אפשר להתנות, הָא – אבל המתנה בְּדַרַבָּנָן, תְּנָאוֹ קַיָּים, ואם כן היה ראוי לומר שהמתנה על חיוב כתובה שתיקנו חכמים לאשה, יהא תנאו קיים. מתרצת הגמרא: קָסָבַר רַבִּי מֵאִיר שחיוב כְּתוּבָּה מִדְּאוֹרַייְתָא הוא, ולכן התבטל תנאו, ומכל מקום אמר רבי מאיר שבין שפיחת לה בדבריו מכתובתה, ואין דעתה סומכת שתקבל את כל כתובתה, הרי זו בעילת זנות.

* * *

הגמרא מביאה ברייתא בענין הפוחת לאשתו מכתובתה: תַּנְיָא בברייתא, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל הַפּוֹחֵת לִבְתוּלָה מִמָּאתַיִם זוז, וְהפוחת לְאַלְמָנָה מִמָּנֶה, הֲרֵי זוֹ בְּעִילַת זְנוּת, ואף אם היא מתרצה בכך. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, רַשַּׁאי הבעל לפחות מדמי כתובת אשתו, ואף אם התנה כן בעל פה, וטעמו יבואר להלן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אמנם רשאי הבעל לפחות מכתובת אשתו, אך אין תנאי שבעל פה מועיל לכך, אלא אם רָצָה לפחות, כּוֹתֵב לִבְתוּלָה שֶׁטֶר כתובה שֶׁל מָאתַיִם, ככל בתולה, וְהִיא כּוֹתֶבֶת לוֹ שובר ובו כתוב הִתְקַבַּלְתִּי מִמְּךָ מָנֶה, אף שבאמת לא קיבלה ממנו, וְכן לְאַלְמָנָה כותב בכתובה מָנֶה, וְהִיא כּוֹתֶבֶת לוֹ בשובר הִתְקַבַּלְתִּי מִמְּךָ חֲמִשִּׁים זוז, ומשלם לה רק את השאר.

הגמרא מברררת את שיטת רבי יוסי שבברייתא. מקשה הגמרא: וְכי סָבַר רַבִּי יוֹסֵי שרַשַּׁאי הבעל לפחות מכתובת אשתו, וּרְמִינְהִי – וקשה על כך ממה ששנינו בברייתא אחרת, אֵין עוֹשִׂין כְּתוּבַּת אִשָּׁה מְטַלְטְלִין – אין אדם רשאי ליחד מטלטלין לאשתו, שתגבה מהם את כתובתה, מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם, והבינה הגמרא שכוונתו שתחשוש האשה שיאבדו המטלטלין המיוחדים לכתובתה, או שיפחת שוויים, ותהיה קלה בעיניו לגרשה. וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי, וְכי מַה תִּיקּוּן הָעוֹלָם יֵשׁ בְּזוֹ – בדבריך, וַהֲלֹא אֵין המטלטלין קְצוּבִין לעולם באותו השיעור, אלא פעמים שמתייקרים ופעמים שמוזלים, ולפיכך פעמים פּוֹחֶתֶת ושויים יעמוד על פחות ממה ששמו אותם לכתובתה.

קודם שתסיים הגמרא את קושייתה, היא מבארת את דברי רבי יוסי. תמהה הגמרא: מה טענתו של רבי יוסי על תנא קמא, והרי תַּנָּא קַמָּא נַמִי 'אֵין עוֹשִׂין' קָאָמַר, מפני תיקון העולם, ובכלל זה הוא החשש שמא יפחתו דמיהם, ובמה חולק עליו רבי יוסי. מתרצת הגמרא: אֶלָּא לָאו – בודאי יש לבאר דהָכִי קָאָמַר תנא קמא, אמנם החשש הוא מפני תיקון העולם, אך אין זה בכל אופן, אלא בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שחוששים לכך, בְּאופן שֶׁלֹּא קִבֵּל עָלָיו הבעל אַחֲרָיוּת, שאם יאבדו תוכל לגבות משאר הנכסים שיש לו, אֲבָל אם קִבֵּל עָלָיו הבעל אַחֲרָיוּת שיהיו כל נכסיו אחראים לכתובתה, עוֹשִׂין – יכול הוא לייחד לה מטלטלין. והיינו כיון שלדעת תנא קמא החשש הוא רק שמא יאבדו המטלטלין לגמרי, וממילא בששאר נכסיו אחראים לה אין חשש שתפסיד כתובתה, אך אין חוששים שמא יוזלו דמיהם. וְעל דברי תנא קמא אלו אָתָא רַבִּי יוֹסֵי לְמֵימַר – בא רבי יוסי לחלוק ולומר, אף כִּי קִבֵּל עָלָיו אַחֲרָיוּת, אַמַּאי עוֹשִׂין – מדוע מותר לייחד מטלטלין בכתובה, וַהֲלֹא יש כאן חשש נוסף,

המשך בעמוד קצד

שאֵין המטלטלין קְצוּבִין בדמיהם לעולם, וּפוֹחֲתִין – ועשויים לפחות דמיהם, ולזה לא יועיל שיקבל עליו אחריות. ולפיכך סובר רבי יוסי שאין מייחדים מטלטלין לכתובה אפילו אם קיבל הבעל אחריות.

לאחר שביארה הגמרא את דברי רבי יוסי, שבה הגמרא להקשות מדבריו: והַשְׁתָּא, וּמָה הָתָם – במייחד מטלטלין לכתובת אשתו, שאין זה אלא חשש דִּדְלְמָא פָּחֲתֵי, ובכל זאת חָיֵישׁ רַבִּי יוֹסֵי לכך ואמר שאין לייחד לה מטלטלין, אם כן הָכָא – בבעל המתנה לפחות לאשתו מדמי הכתובה, דְּוַדַּאי קָא פָּחֲתָה – שהוא פוחת לה מכתובתה בוודאות, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שיאסור רבי יוסי לפחות לה, ואם כן קשה מדוע אמר רבי יוסי בברייתא שרשאי הבעל לפחות לה מכתובתה אפילו בתנאי שבעל פה. מתרצת הגמרא: הָכִי הַשְׁתָּא – וכי כך נראה בעיניך עתה, שיש לדמות את הדברים, והרי הָתָם – במייחד מטלטלין לכתובת אשתו וסומכת דעתה עליהם, לֹא יָדְעָה האשה מתחילה שיפחתו המטלטלין המיוחדים לכתובתה, דְּהָתְחִיל – שתוכל למחול עליהם, וכיון שאין כאן מחילה סובר רבי יוסי שאין לעשות כן ואין לייחד מטלטלין לכתובתה. אבל הָכָא – בבעל המתנה קודם הנישואין לפחות לאשתו מכתובתה, הרי יָדְעָה שפוחת לה וְקָא מָחֲלָה, ובאופן שיודעת ומוחלת, סובר רבי יוסי שאין חשש בפחיתת הכתובה ומועיל אפילו תנאי בעל פה.

* * *

הגמרא מביאה מעשה בענין זה: אֲתָתֵיהּ – אחותו דְּרַבִּי בַּר חָמָא, חֲוַת נְסִיבָא – היתה נשואה לְרַב אַוְיָא,